

MAJBURIY KELITIRISH INSTITUTINING QO'LLANILISHIDAGI MUAMMOLAR

Mallayev Normamat Ramazonovich

Yuridik fanlar nomzodi, dotsent.

Dusanov Nodir Sirojiddin o'g'li

Termiz davlat universiteti Advokatlik faoliyati mutaxassisligi tinglovchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18058913>

Annotatsiya. Ushbu maqolada majburiy keltirish institutining nazariy va huquqiy asoslari, O'zbekiston amaliyotida qo'llanilishi hamda amaliy muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda jabrlanuvchi, guvoh va gumonlanuvchilarning protsessual majburiy keltirish tartibi, sud amaliyotidagi qiyinchiliklar, shaxsiy huquqlar va erkinlik bilan muvozanat masalalari yoritiladi.

Shuningdek, institutni takomillashtirish va insoniy yondashuvni oshirish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Maqola jinoyat-protsessual faoliyatni samarali tashkil etish va sud-huquq tizimini takomillashtirishga ilmiy-amaliy hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: majburiy keltirish, jabrlanuvchi, gumonlanuvchi, guvoh, jinoyat-protsessual kodeks, huquqiy kafolat, amaliy muammo, sud amaliyoti, operativ-qidiruv, inson huquqlari.

Annotation. This article analyzes the theoretical and legal foundations of the institute of compulsory summons, its application in practice in Uzbekistan, and the practical challenges associated with it. The study examines the procedural rules for summoning victims, witnesses, and suspects, highlights difficulties in judicial practice, and considers issues of balancing personal rights and freedoms. Additionally, recommendations are provided for improving the institute and promoting a more humane approach. The article contributes scientifically and practically to the effective organization of criminal-procedural activities and the enhancement of the judicial and legal system.

Keywords: compulsory summons, victim, suspect, witness, criminal-procedural code, legal guarantee, practical issue, judicial practice, investigative operations, human rights.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и правовые основы института обязательного привода, его применение на практике в Узбекистане, а также практические проблемы, связанные с ним. В исследовании рассматриваются процессуальные правила привода потерпевших, свидетелей и подозреваемых, выявляются трудности судебной практики и вопросы балансирования личных прав и свобод. Кроме того, представлены рекомендации по совершенствованию института и повышению гуманного подхода. Статья вносит научно-практический вклад в эффективную организацию уголовно-процессуальной деятельности и совершенствование судебной правовой системы.

Ключевые слова: обязательный привод, потерпевший, подозреваемый, свидетель, уголовно-процессуальный кодекс, правовая гарантия, практическая проблема, судебная практика, оперативно-розыскная деятельность, права человека.

I. Kirish

Majburiy keltirish — jinoyat-protsessual faoliyatning ajralmas instituti bo'lib, tergov va sud jarayonida dalillarni to'plash, shaxslarni ishtirok etishga majburlash va jinoyatlarni tezkor aniqlash uchun muhim vosita hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi (JPK) 110–114-moddalari jabrlanuvchi, guvoh va gumonlanuvchilarni majburiy keltirish tartibini belgilaydi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, institut samarali ishlashi uchun nafaqat huquqiy mexanizmlarga, balki insoniy yondashuvga ham e'tibor qaratish zarur. Masalan, jabrlanuvchi kelishni rad qilsa yoki gumonlanuvchining huquqlari to'liq himoya qilinmasa, jarayon sekinlashadi va sud adolati tahdid ostiga tushadi. Shu sababli, majburiy keltirish institutini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab qiladi.

II. Majburiy keltirish tushunchasi va huquqiy asoslari

Majburiy keltirish — sud, tergov yoki prokuratura organlari tomonidan shaxsni ma'lum huquqiy majburiyat bilan belgilangan joyga olib kelish tartibidir. Bu protsessual harakat jabrlanuvchi, guvoh, ekspert yoki gumonlanuvchiga qo'llaniladi. Ushbu institut shaxslar va jamiyat manfaatlarini muvozanatlashda muhim vosita bo'lib, adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Huquqiy asoslar: Jinoyat-protsessual kodeksi (JPK) 110–114-moddalari O'zbekiston Respublikasi "Operativ-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari (PF–5005, PQ–6012)

Sud qarorlari va ichki ishlar organlari buyruqlari, majburiy keltirish institutining qonuniy tartibi shaxsning huquqlari va erkinligini himoya qilish, protsessual adolatni ta'minlash hamda jinoyatlarni aniqlash jarayonini tezlashtirishga qaratilgan.

Majburiy keltirish institutining amaliy vazifalari: Jabrlanuvchi, guvoh va ekspertlarni sud va tergov jarayonlariga jalb qilish, dalillarni tezkor yig'ish va huquqbuzarliklarni aniqlash, operativ-qidiruv tadbirlarini samarali amalga oshirish, sud qarorlarini ijro etish jarayonida shaxslarning ishtirokini ta'minlash.

Amaliyotda uchraydigan muammolar: Jabrlanuvchi va guvohni majburiy keltirishdagi qiyinchiliklar, jabrlanuvchilar ruhiy zo'rqiqlash, oilaviy muammolar yoki ijtimoiy bosim tufayli kelishni rad etadi. Sud amaliyotida ularni majburiy keltirish ko'p vaqt, resurs va xavfsizlik choralari talab qiladi. Shu bois, psixologik yordam va tushuntirish ishlarini samarali tashkil etish muhimdir.

Gumonlanuvchining shaxsiy huquqlari bilan to'qnashuv, majburiy keltirish gumonlanuvchining shaxsiy erkinligini cheklaydi. Ba'zi holatlarda huquqiy kafolatlar yetarli ta'minlanmaydi, bu esa shikoyat va tortishuvlarga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, majburiy keltirish jarayoni ham qonuniy, ham insonparvar yondashuv bilan amalga oshirilishi lozim.

Dalillarni to'plashdagi muammolar, jabrlanuvchi yoki guvoh kelmagan taqdirda dalillar yetarli bo'lmaydi. Majburiy keltirish kechikishi jinoyat ishini sudga yetkazishni qiyinlashtiradi.

Bu esa adolatga bo'lgan ishonchni pasaytiradi. Resurs va logistika muammolari, Ichki ishlar organlari va sud xodimlari sonining yetishmasligi, transport va xavfsizlik bilan bog'liq qiyinchiliklar, shuningdek, operativ xodimlarning yuqori ish yuklanishi amaliyotni sekinlashtiradi.

Majburiy keltirish institutini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar:

- Huquqiy tartibni aniqlashtirish va takomillashtirish

JPKning tegishli moddalari bo'yicha qo'llanmani aniq va tushunarli qilish.

Majburiy keltirish tartibini elektron hujjatlar bilan qo'llash.

- Resurslarni kuchaytirish

Ichki ishlar organlari xodimlari sonini oshirish.

Transport va kommunikatsiya imkoniyatlarini yaxshilash.

-Elektron tizimlar joriy etish

Onlayn xabarnoma, SMS va video chaqirish tizimi orqali majburiy keltirish samaradorligini oshirish.

-Huquqiy kafolatlarni mustahkamlash shaxsning erkinligi va majburiy keltirish o'rtasida muvozanatni ta'minlash.

Sud qarorlariga shaffoflikni oshirish.

-Psixologik yordam va humanizatsiya

Jabrlanuvchi va guvohlarni psixologik tayyorlash, zo'riqlashlarni kamaytirish.

Maxsus o'quv dasturlari orqali sud va tergov xodimlarini insonparvar yondashuvga tayyorlash.

Xulosa:

Majburiy keltirish instituti jinoyat-protsessual faoliyatning ajralmas qismidir va sud jarayonlarining samarali yuritilishida muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, institutning amaliy qo'llanilishida huquqiy, logistika va psixologik muammolar mavjud. Bu muammolarni bartaraf etish uchun elektron tizimlarni joriy etish, resurslarni kuchaytirish, huquqiy kafolatlarni mustahkamlash va psixologik yordamni yo'lga qo'yish orqali jarayon insonparvar va samarali bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: “Adolat”.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: “Adolat”.
3. O'zbekiston Respublikasi “Operativ-qidiruv faoliyati to'g'risida”gi Qonun, 1997.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–5005 farmoni, 2017.
5. Mahmudov G'.M. Kriminologiya: o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2022.
6. Usmonaliyev M.M. Kriminologiya. – Toshkent, 2019.
7. Sattorov N.S. Jinoyatchilikning oldini olishning kriminologik asoslari. – Toshkent, 2018.
8. Xudoyorov Sh.M. Viktimologiya asoslari. – Toshkent, 2020.
9. Jo'rayev M. “Latent jinoyatchilikning kriminologik xususiyatlari.” Kriminologiya va huquq jurnali, 2021, 3-son.